

ویژگی‌های یک پزشک خوب از دیدگاه بیماران

دکتر اطهر معین*، دکتر سعید مرتاض

گروه اخلاق پزشکی، دانشکده پزشکی، دانشگاه شاهد

(تاریخ دریافت: ۹۲/۳/۱، تاریخ پذیرش: ۹۲/۸/۱۵)

چکیده

زمینه: پزشکی حرفه پر مسئولیت و ارزشمندی است. پزشک باید دارای ویژگی‌هایی باشد که جامعه از او انتظار دارد. ویژگی‌هایی که در شأن این حرفه مهم و مقدس باشد. متون و مقاله‌های زیادی در مورد صفت‌ها و ویژگی‌های پزشکان وجود دارد ولی بررسی‌ها در مورد این ویژگی‌ها از دیدگاه بیماران محدود است. هدف پژوهش حاضر؛ بررسی ویژگی‌های یک پزشک خوب از دیدگاه بیماران است.

روش: این پژوهش یک مطالعه زمینه یابی است. جامعه آماری تمامی بیماران بیمارستان‌های شهر تهران است که با استفاده از نمونه‌گیری در دسترس ۱۲۰۰ بیمار به عنوان نمونه انتخاب شدند. دیدگاه بیماران با استفاده از پرسشنامه با سوالات باز بررسی شد. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از آمار توصیفی (فراوانی، درصد) و آزمون‌های دو استفاده گردید.

یافته‌ها: بیماران درباره ویژگی‌های یک پزشک خوب مورد سوال قرار گرفتند که ۶۹/۳۳٪ آنها ویژگی یک پزشک خوب را خوش اخلاقی و برخورد خوب ذکر کرده بودند. ویژگی‌های دیگر یک پزشک خوب به ترتیب عبارت بودند از: سطح علمی بالا و باسواد بودن ۲۹/۳۳٪، با تجربه بودن و مهارت بالا ۲۴/۷۵٪، صبوری ۱۵/۶۶٪، با وجدان بودن و وظیفه شناسی ۱۶/۵۸٪، دادن توضیح کافی راجع به بیماری ۱۴/۶۶٪، دلسوزی و خیر خواهی ۱۴/۸۳٪، گوش دادن و توجه به بیمار ۱۳/۹۱٪، احترام گذاشتن ۱۳/۳۳٪، وقت شناسی و منضبط بودن ۱۳/۰۸٪، دقیق بودن در کار ۱۱/۸۳٪، وقت کافی برای بیمار گذاشتن ۷/۵۸٪، توجه کمتر به مادیات ۷٪، با ایمان و خداشناس بودن ۵/۷۵٪، درک بیمار و همدردی با او ۵/۲۵٪.

نتیجه‌گیری: این مطالعه نشان می‌دهد مهم‌ترین صفت یک پزشک خوب از دیدگاه بیماران حتی قبل از سطح علمی و مهارت بالا اخلاق نیکو و برخورد خوب می‌باشد.

کلیدواژه‌گان: اخلاق، ویژگی‌های پزشک خوب، دیدگاه بیماران

سر آغاز

که به اسم شریف محیی که از اسماء الهی است نامیده شده است و انسانی است که با درمان بیماران احیای نفوس می‌کند و به پیکر جامعه روح حیات و بقا می‌دهد و به تعبیر قرآن کریم گویا همه انسان‌ها را زنده کرده است (۱ و ۲). نام طبیب نیز از اسم‌های الهی است و ریشه طب به معنای

پزشکی حرفه پر مسئولیت و ارزشمندی است و پزشکان یکی از بزرگترین خدمتگزاران بشریت بوده و مسئولیت‌های سنگینی را بر دوش دارند. پزشک دارای آن چنان سعادت و جایگاهی است

بین ۱۲۰۰ بیمار ۱۱۷۵ نفر به سؤالات پاسخ دادند. ویژگی‌های جمعیت شناختی گروه نمونه در جدول ۱ ارائه شده است.

جدول ۱: ویژگی‌های جمعیت شناختی بیماران

مولفه‌ها	درصد	فراوانی
جنس	زن	۶۳/۳
	مرد	۳۴/۷
تاهل	متاهل	۵۶/۲
	مجرد	۲۵
سن	زیر ۱۰	۱/۹
	۱۰-۱۹	۲/۳
	۲۰-۲۹	۲۰/۷
	۳۰-۳۹	۱۴/۸
	۴۰-۴۹	۱۰/۸
	۵۰-۵۹	۷/۱
شغل	بالای ۶۰	۵/۶
	کارگر	۳/۱
	کارمند	۲۶/۲
	دانشگاهی	۶/۹
	آزاد	۱۳
	بیکار	۴/۳
تحصیلات	خانه‌دار	۳۳/۶
	بیسواد	۴/۶
	زیردیپلم	۲۰/۲
	دیپلم	۴۴/۵
	کارشناس و کارشناس ارشد	۲۳/۸
دکتری	۰/۷	۸

ابزار گردآوری اطلاعات پرسشنامه باز پاسخ بود که جواب سؤالات بیماران دسته‌بندی شده و صفات و ویژگی‌های شبیه به هم در یک گروه قرار گرفتند. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از آمار توصیفی (فراوانی و درصد) و آزمون خی دو استفاده شد.

مُدرا در کار و لطف ورزیدن آمده است و طیب را از آن جهت طیب نامیده‌اند که با مدارا و تدبیر خویش اندوه را از دل می‌زداید. اما هر پزشکی صلاحیت احراز چنین مقامی را ندارد بلکه باید دارای صفات و ویژگی‌هایی باشد و آنچنان رفتار کند که شایسته این اسامی باشد (۲،۳).

حضرت علی (ع) می‌فرماید: هر کس طبابت پیشه کند باید از خدا پروا دارد و خیرخواهی و جدیت به خرج دهد. امام صادق (ع) می‌فرماید: طیب باید آگاه و مورد اعتماد باشد (۴). در پندنامه اهوازی آمده است: پزشک باید پاک و با کیش و خداپرست و خوش‌زبان و نیکو روش باشد. نظامی می‌گوید: طیب باید که نیکو اعتقاد بوده و امر و نهی شرع را معظم دارد. باید که رقیق الخلق، حکیم‌النفوس و وحید‌الحدس باشد (۵ و ۶). تمام موارد بیان شده نشانگر این است که؛ متون دینی، تاریخی و ادبی ما اشاره‌های ارزشمندی به اخلاق پزشکی و ویژگی‌های پزشک داشته‌اند. بعضی از مطالعه‌های علمی نیز ویژگی‌های پزشک را از دیدگاه بیماران بررسی کرده‌اند، در یک مطالعهٔ مروری سیستماتیک در مطالعه‌های مختلف روی اولویت‌ها و ویژگی‌های پزشک از نظر بیماران مهمترین ویژگی از دید بیماران انسانیت^۱ در ۸۶٪، کارآیی^۲ و دقت^۳ در ۶۴٪ و دخالت دادن بیماران در تصمیم‌گیری^۴ در ۶۳٪ موارد بوده است (۷).

در ایران مطالعه‌ها و پژوهش‌ها راجع به ویژگی‌ها و صفات پزشک از دیدگاه بیماران محدود بوده و از این رو مطالعه حاضر با هدف بررسی ویژگی‌های یک پزشک خوب از دیدگاه بیماران شکل گرفت تا بدین ترتیب، پزشکان با رعایت این صفات و ویژگی‌ها بیشتر مورد رضایتمندی بیماران قرار گرفته و در نهایت باعث افزایش و بهبود سطح سلامتی مردم شوند. همچنین پژوهشگر بر آن شد تا تفاوت میان دیدگاه‌های زنان و مردان در این رابطه را مورد بررسی قرار دهد.

روش

این مطالعه یک مطالعه زمینه‌یابی است. جامعه آماری تمامی بیماران بیمارستان‌های شهر تهران است که با استفاده از نمونه‌گیری در دسترس ۱۲۰۰ بیمار به عنوان نمونه انتخاب شدند. از

۰/۰۵۸	۱۳/۳۳	۱۱/۰۵	۱۵/۰۱	۹	احترام گذاشتن و با ادب بودن
۰/۰۳۸	۱۳/۰۸	۱۰/۵۸	۱۴/۸۹	۱۰	وقت‌شناسی و منضبط بودن
۰/۰۰۱	۱۱/۸۳	۷/۹۳	۱۴/۳۶	۱۱	دقت در کار
۰/۶۵۳	۷/۵۸	۷/۶۹	۶/۹۸	۱۲	وقت کافی بری بیمار گذاشتن
۰/۹۵۱	۷	۷/۲۱	۷/۱۱	۱۳	توجه کمتر به مادیات
۰/۵۲۹	۵/۷۵	۵/۲۹	۶/۱۹	۱۴	با ایمان و خدانشناس بودن
۰/۴۶۸	۵/۲۵	۶	۵	۱۵	درک بیمار و همدردی با او
۰/۵۳۴	۴/۶۶	۵/۲۹	۴/۴۸	۱۶	درستکاری و حقیقت‌گوئی
۰/۸۴۷	۳/۸۳	۳/۶	۴/۰۸	۱۷	ظاهر مناسب و تمیز
۰/۷۳۹	۲/۱۶	۲/۴	۲/۱۰	۱۸	در دسترس بودن
۰/۷۲۲	۲/۰۸	۱/۹۲	۲/۲۳	۱۹	رازداری و امانتداری
۰/۴۷۹	۱/۳۳	۱/۶۸	۱/۱۸	۲۰	فروتنی و متواضع بودن
۰/۴۵۵	۱/۳۳	۱/۹۲	۱/۳۱	۲۱	جلب اعتماد بیمار

از بین ویژگی‌های بیان شده توسط آقایان و خانم‌ها، خوش اخلاقی و برخورد خوب، دادن توضیح کافی راجع به بیماری، احترام گذاشتن و با ادب بودن، وقت‌شناسی و منضبط بودن، دقت در کار بیشتر از طرف خانمها و سطح علمی بالا و با سواد بودن بیشتر از طرف آقایان مطرح شده بود و تفاوت آماری معنی‌داری بین خانمها و آقایان وجود داشت (جدول ۲).

یافته‌ها

ویژگی‌ها و صفات بیان شده از طرف بیماران در جدول ۲ نشان داده شده است. بیشترین ویژگی‌های بیان شده به ترتیب عبارت بودند از: ۱- خوش اخلاقی و برخورد خوب ۲- سطح علمی بالا و باسواد بودن ۳- مهارت بالا و با تجربه بودن ۴- بردباری و صبور بودن ۵- با انصاف، با وجدان و وظیفه‌شناس بودن ۶- دادن توضیح کافی راجع به بیماری ۷- دلسوزی و خیرخواهی ۸- گوش دادن و توجه به بیمار ۹- احترام گذاشتن و با ادب بودن ۱۰- وقت‌شناسی و منضبط بودن ۱۱- دقیق بودن در کار ۱۲- وقت کافی برای بیماری گذاشتن ۱۳- توجه کمتر به مادیات ۱۴- با ایمان و خدانشناس بودن ۱۵- درک بیمار و همدردی با او.

جدول ۲: ویژگی‌های پزشک از دیدگاه بیماران و به تفکیک جنس

صفات	تفکیک جنس			ارزش P
	زنان (%) (n)	مردان (%) (n)	جمع (%) (n)	
۱ خوش اخلاقی و برخورد خوب	۸۰/۶۳ (۶۱۲)	۵۲/۸۸ (۲۲۰)	۶۹/۳۳ (۸۳۲)	۰/۰۰۰
۲ سطح علمی بالا و با سواد بودن	۲۷/۵۴ (۲۰۹)	۳۴/۳۷ (۱۴۳)	۲۹/۳۳ (۳۰۲)	۰/۰۰۰
۳ با تجربه بودن و مهارت بالا	۲۵/۱۶ (۱۹۱)	۲۵/۴۸ (۱۰۶)	۲۴/۷۵ (۲۹۷)	۰/۹۰۵
۴ صبوری و با حوصله بودن	۱۵/۶۸ (۱۱۹)	۱۶/۵۹ (۶۹)	۱۵/۶۶ (۱۸۸)	۰/۶۸۵
۵ انصاف، با وجدان بودن و وظیفه‌شناس	۱۶/۷۳ (۱۲۲)	۱۸/۵۰ (۷۷)	۱۶/۵۸ (۱۹۹)	۰/۴۴۶
۶ دادن توضیح کافی راجع به بیماری	۱۷/۳۹ (۱۳۲)	۱۰/۵۸ (۴۴)	۱۴/۶۶ (۱۷۶)	۰/۰۰۲
۷ دلسوزی و خیرخواهی	۱۵/۹۴ (۱۲۱)	۱۳/۷ (۵۷)	۱۴/۸۳ (۱۷۸)	۰/۳۰۶
۸ گوش دادن و توجه به بیمار	۱۴/۷۵ (۱۱۲)	۱۳/۲۲ (۵۵)	۱۳/۹۱ (۱۶۷)	۰/۴۷۱

بحث

این مطالعه نشان می‌دهد بیشتر بیماران (حدود ۷۰٪) صفت یک پزشک خوب را در درجه اول خوش اخلاقی و برخورد خوب می‌دانند. در مطالعه‌ای دیگر در داخل کشور نیز بیشترین ویژگی‌های پزشک مطلوب از نظر بیماران (در ۶۵/۲٪ موارد) اخلاق و برخورد خوب و صادقانه ذکر شده بود (۸). در یک مطالعه مروری سیستماتیک روی اولویت‌های ویژگی‌های پزشک از نظر بیماران از بین ۱۹ مطالعه در ۱۴ مطالعه بیشترین اولویت (۸۶٪) انسانیت و خیرخواهی ذکر شده بود. انسانیت شامل مواردی مانند شرافت و درستکاری، برخورد گرم و دوستانه، حساس به احساس بیمار، دلسوزی، فهم بیمار و دقت بوده است (۷).

در مطالعه‌ای دیگر شکیبایی و صبر^۵ و دقت و مراقبت پزشک^۶ در صدر بود و در یک مطالعه مهارت حرفه‌ای^۷ و بعد از آن صبر و حوصله و مراقبت پزشک در صدر خصوصیات بود (۹ و ۱۰).

مطالعه ما با پژوهش‌های داخلی از نظر اولویت ویژگی‌های اخلاقی پزشک مطلوب و خوب به طور کامل همخوانی دارد و نشان می‌دهد در فرهنگ مردم ما اخلاق خوب، حسن خلق و رفتار نیکو اهمیت زیادی دارد که نشأت از فرهنگ اسلامی ما دارد.

یافته‌های حاصل از پژوهش حاضر بیانگر این امر بود که؛ مهم‌ترین و بیشترین صفت یک پزشک خوب از دیدگاه بیماران حسن خلق و برخورد نیکو می‌باشد. این یافته با توجه به بسیاری از متون دینی و تاریخی مورد حمایت قرار می‌گیرد. صفت حسن خلق و خوش اخلاقی اختصاص به پزشکان ندارد بلکه تمام افراد باید دارای این صفت باشند. در قرآن کریم آمده با مردم به زبان خوش سخن بگوئید (سوره بقره آیه ۸۳). پیامبر (ص) در این زمینه می‌فرماید: با برادرت باگشاده‌رویی برخورد کن یا اسلام دین خوشخویی است (۱۱ و ۱۲). امام علی (ع) می‌فرماید: «خوشرویی تو، نشانگر بزرگواری و کرامت نفس توست» (۱۱).

حسن خلق به دو معنی به‌کار می‌رود یکی به معنای خوش رفتاری با مردم با روی گشاده، برخورد نیکو، کلام خوش و مانند اینها و معنی دیگر به معنای خوبی جمیع صفات روحی که

در نیکی صورت برزخی یا اخروی مؤثرند. (۱۳). در این مقاله معنای اول مقصود است. یکی از بزرگان به پرسش که محصل طب بود دستور داده بود با بیماران با روی گشاده بدون ترشرویی، با امیدواری و خوش‌بینی^۸ به معالجه بپردازد (۱۴). نظامی عروضی سمرقندی انتظار مردم را از پزشک بدین صورت بیان کرده است: طیب باید که رقیق‌الخلق، حکیم‌النفس و جید‌الحدس باشد (۵). بنابراین حسن خلق و رفتار نیکو و چهره گشاده برای پزشکان بیش از همه لازم است زیرا با افراد بیمار و رنجور برخورد می‌کنند که درد و رنج تاب و توان آنها را گرفته و خوشرویی پزشک می‌تواند از رنج و درد آنان بکاهد و باعث آرامش روحی آنها شود (۱۴). بنابراین پزشک نباید از ارزش گفت‌وگوی صمیمانه با بیمار، لبخند، انتقال امید، مثبت اندیشی و ایجاد فضای مهربانی و معنوی غافل باشد (۱۵).

در این پژوهش صفت خوشرفتاری و اخلاق نیکو از طرف خانم‌ها نسبت به آقایان بیشتر مطرح شده و اختلاف از نظر آماری معنی‌دار بود که می‌تواند ناشی از ویژگی‌های درونی و عاطفی بودن بیشتر آنها باشد که این صفت برایشان اهمیت بیشتری دارد.

دومین صفت شایعی که بیماران به آن اشاره کرده بودند سطح علمی بالا و با سواد بودن و سومین صفت یک پزشک خوب را مهارت بالا و با تجربه بودن ذکر کرده بودند. در مطالعه ای دیگر در داخل کشور تخصص و تجربه چهارمین خصوصیت یک پزشک مطلوب بیان شده که در ۵۳/۵٪ موارد بوده است (۸). در مطالعه مروری سیستماتیک در خارج کشور نیز دومین صفت پزشک که در اولویت قرار گرفته بود صلاحیت و شایستگی و درستی عمل^۹ او ذکر شده که با مطالعه ما همخوانی دارد (۷). اما در مطالعه ای دیگر دقت و مراقبت پزشک دومین صفت و در یک مطالعه مهارت حرفه‌ای در صدر صفات یک پزشک ذکر شده است (۹ و ۱۰). به سطح علمی و مهارت پزشکان نیز در روایت‌ها و حدیث‌ها اشاره شده است. به اعتقاد امام صادق (ع) اولین صفت مهم یک پزشک بصیرت است یعنی نسبت به علوم پزشکی آگاه و آشنایی داشته باشد و روشهای تشخیص بیماری‌ها و درمان آنها را به خوبی بداند (۱۶). سطح علمی بالا و با سواد بودن در آقایان بیشتر از خانم‌ها مطرح شده

که چون سر برود تن هم برود همچنین اگر صبر برود ایمان نیز می‌رود (۲۰).

پزشک همواره با اشخاص و بیمارانی مواجه است که در اثر بیماری و گرفتاری صبر خود را از دست داده‌اند و ممکن است کمترین برخورد تند و نامناسب آنان را ناراحت کند. پزشک باید در قبال هرگونه برخورد تند از خود صبر و بردباری نشان دهد و صبر در برابر مشکلات را در راه معالجه بیماران عبادت الهی بشمار آورد (۱۹).

صفت بعدی بیان شده از طرف بیماران انصاف، باوجدان بودن و وظیفه‌شناسی است. دریک مطالعه داخل کشور دومین صفت از نظر فراوانی در ۵۳/۷٪ موارد وجدان کاری بود (۸). دریک مطالعه مروری خارج کشور مسئولیت‌پذیری در ۵۰٪ موارد از طرف بیماران ذکر شده بود (۷). احساس مسئولیت^۱ و وظیفه‌شناسی^{۱۱} یکی از اصول تعهد حرفه‌ای می‌باشد. لازمه رسیدگی خوب به بیماران، احساس مسئولیت، وظیفه‌شناسی، با وجدان و با انصاف بودن است. وقتی محرک و انگیزه آدمی برای ارائه این خدمات رضای خدا باشد در این خدمات مقدس چیزی را فروگذار نمی‌نماید و چنین انسانی خود را در پیشگاه الهی پاسخگو می‌داند (۱۷).

صفت بعدی که برای پزشک خوب مطرح شده بود دادن توضیح کافی راجع به بیماری است که در خانمها بیشتر از آقایان مطرح شده بود و تفاوت از نظر آماری معنی‌دار بود. دریک مطالعه مروری در ۵۸٪ موارد بیماران این صفت را در اولویت قرار داده بودند (۶). پزشک باید در زمان مناسب توضیحاتی راجع به بیماری و روش‌های درمانی آن بدهد. آموزش باید جزء تفکیک‌ناپذیر هر خدمت بهداشتی و درمانی باشد (۱۷). در یک پژوهش جالب دیده شد که کمتر از یک درصد از کل زمان مبادله اطلاعات بین پزشکان و بیماران به توضیحات پزشکان برای بیماران اختصاص دارد. بررسی سالهای بعدی نشان داد که ارائه اطلاعات و توضیحات رضایت‌بخش موجب کاهش درد، ناراحتی، اضطراب و استرس بیماران می‌گردد. در سالهای اخیر در رشته پزشکی و در حوزه سلامتی توجه زیادی به نقش توضیح داده شده است و توضیحات طرح‌ریزی شده و منظم به بیمار کمک می‌کند تا مطالب را بهتر درک کنند (۲۱).

و تفاوت از نظر آماری معنی‌دار بود و نشان می‌دهد که آقایان بیشتر به سطح علمی و سواد بالای پزشک اهمیت می‌دهند و این صفت تنها صفتی بود که از طرف آقایان بیشتر از خانمها مطرح شده بود. سومین صفت مطرح از طرف بیماران تجربه و مهارت بالا بود. حضرت امام صادق (ع) برای صاحبان هر حرفه‌ای سه ضرورت ذکر نموده‌اند که این ۳ ویژگی برای صاحبان حرفه‌های پزشکی نیز صادق است که عبارتند از مهارت در کار و تخصص، ادای امانت و جلب اعتماد. درباره مهارت و خلاقیت در کار خدمات پزشکی با توجه به حساسیت موضوع نمی‌توان تردید داشت (۱۷).

در همه پژوهش‌هایی که انجام شده به صفت مهم دانش و مهارت و تجربه در قالب کلمات مختلف اشاره شده از این رو آموزش پزشکی و به روز شدن اطلاعات دانش پزشکی با مطالعه مستمر و برنامه‌های آموزشی مدون و مداوم باید بیشتر مورد تاکید قرار گرفته تا پزشکان بتوانند از طرفی در کسب اعتبار علمی و حرفه‌ای خود از نظر ارائه خدمات تشخیصی و درمانی موفق‌تر باشند و از طرف دیگر باعث رضایتمندی بیماران گردند. در بند ۴ ماده ۱ منشور حقوق بیماران نیز آمده است که ارائه خدمات سلامت باید براساس دانش روز باشد (۱۸). در پندنامه اهوازی آمده است که پزشک باید مدام به مطالعه کتابهای طبی مشغول باشد و خسته نگردد. رمز موفقیت در این رشته استمرار در مطالعه، آموزش مستمر، بازآموزی و تجربه است (۱۹).

چهارمین صفت مطرح در مورد پزشک خوب در این مطالعه صبر و بردباری و با حوصله بودن می‌باشد. دریک مطالعه بعد از مواظبت از بیمار صبر و بردباری در صدر فهرست ویژگی‌های پزشک خوب از طرف بیماران مطرح شده است (۹). در پژوهشی دیگر صبر و شکیبایی بعد از مهارت حرفه‌ای در صدر صفات خوب پزشک در ۳۸٪ بود (۱۰).

بزرگی می‌گوید صبر خویشتنداری در سختی است (۱۲). آیه‌های صبر و بردباری در قرآن فراوان است از جمله: در برابر آنچه می‌گویند شکیبیا باش (سوره ق آیه ۳۹). از صبر یاری جوید (سوره بقره آیه ۴۵). امام علی (ع) می‌فرماید: ریشه صبر داشتن یقین راستین به خداوند است (۵). امام صادق (ع) می‌فرماید: صبر نسبت به ایمان همانند سراسر است نسبت به تن

مرحله تشخیص و درمان این اهمیت بیشتر است و خطا در این مراحل تلاش‌های صادقانه پزشک را به هدر می‌دهد. و در برخی زمان‌ها غیر قابل جبران است. عدم دقت در شرح حال گرفتن، معاینه، انجام آزمایش‌های لازم و بیش از حد مریض قبول کردن همگی مواردی هستند که می‌تواند باعث خطا گردد (۱۴).

از ویژگی‌های دیگر وقت کافی برای بیمار گذاشتن بود. در یک مطالعه مروری ۶۰٪ بیماران خواهان گذاشتن وقت کافی از طرف پزشک بودند (۷).

ویژگی دیگر عدم توجه به مادیات بود که همسو با نتیجه مطالعه‌ای است که در آن بیماران در ۳۰٪ موارد به این مسئله اشاره کرده بودند (۸).

ویژگی دیگر پزشک خوب در این پژوهش؛ با ایمان و خدانشناس بودن مطرح شد. یکی از اساسی‌ترین ویژگی‌های پزشک خوب باور او به وجود قدرتی برتر است که همه را تحت نظر دارد این اعتقاد باعث می‌شود هر کسی در انجام وظیفه خود به بهترین نحو بکوشد و پزشکان متعهد نیز از این قاعده مستثنی نیستند. حضرت امیرالمؤمنین علیه السلام می‌فرمایند: «من تطیب فلیتق الله» یعنی طیب باید همواره تقوا و ترس از خدا را رعایت کند. در معاینه‌ها و تشخیص بیماری، در تجویز دارو و مقدار آن، در رفتار خود با بیمار و اطرافیانش، در امانتداری و رازداری، حقیقت‌گویی و درستکاری، در تعیین حق و بیزیت و عمل جراحی و در همه حال خدا را حاضر و ناظر بدانند و تقوا را رعایت کنند (۲).

صفت بعدی درک بیمار و همدردی با بیمار بود. پزشک باید همواره خود را جای بیمار و همراهان او بگذارد و با آنها همدلی و همدردی نماید. احساس بیمار و همراهان او را از وضعیت موجود درک نماید (۲۰).

درک احساس بیمار و همدلی با او یکی از مهارت‌های کلیدی ارتباط پزشک و بیمار است. همدل بودن فقط درک احساس نیست بلکه نشان دادن این حساسیت به بیمار است به طوری که او درک و حمایت پزشک را احساس کند و به بیمار این امکان را می‌دهد که نگرانی‌ها و افکار خود را بهتر بیان کند (۲۲).

دلسوزی و خیرخواهی ویژگی بعدی بود که بیماران به آن اشاره کرده بودند. پیامبر (ص) می‌فرماید: «کمال دین خیرخواهی است» (۱۳). حضرت علی (ع) بعد از تقوی، تلاش و کوشش یکی از صفات پزشک را خیرخواهی مطرح نموده‌اند تا همواره مصالح واقعی بیمار را رعایت نمایند (۱۶).

صفت بعدی که از طرف بیماران مطرح گردیده بود گوش دادن و توجه به بیماران بود. در یک مطالعه ۵۱/۲٪ بیماران خصوصیت یک پزشک مطلوب را شنیدن حرف‌های بیمار ذکر کرده بودند (۷). یکی از مهارت‌های ارتباطی مهم برای پزشکان این است که یاد بگیرند چگونه بدون اینکه صحبت بیمار را قطع کنند به صحبت‌های او گوش دهند. گوش دادن دقیق و فعال باعث می‌شود مشکلات اصلی بیمار کشف و به شرایط احساسی او توجه شود. داشتن اطلاعات و مهارت در خصوص تکنیک‌های گوش دادن نقش مهمی در موفقیت تعاملات با مراجعان دارد (۲۱ و ۲۲).

احترام گذاشتن و با ادب بودن یکی از ویژگی‌های دیگری بود که از طرف بیماران مطرح شده بود. احترام به دیگران در واقع جدا از احترام گذاشتن به خود نیست و با شخصیت پزشک ارتباط دارد (۱۹). حضرت علی (ع) می‌فرماید: برای تربیت فرد همین بس که از آنچه در دیگران نمی‌پسندد دوری کند یا می‌فرمایند ادب کمال انسان است (۵).

ابراز ادب و احترام به بیمار و درمان آنها لازم و ملزوم یکدیگرند و از اصول تعهد حرفه‌ای و منشور حقوق بیمار است (۱۸ و ۱۹).

وقت شناسی و منضبط بودن ویژگی دیگری بود که بیماران مطرح کرده بودند که به طور معناداری بیشتر از طرف خانم‌ها مطرح شده بود. در یک مطالعه مروری سیستماتیک ۲۵٪ بیماران بیان کرده بودند زمان انتظار تلف شده کم باشد (۷). یکی از بندهای حقوق بیماران نیز بیان می‌کند ارائه خدمات باید در سریع‌ترین زمان ممکن و با احترام به وقت بیمار باشد (۱۸).

دقت در کار ویژگی دیگری بود که بیماران به آن اشاره کرده بودند که به طور معناداری بیشتر از طرف خانم‌ها مطرح شده بود. دقت در کار پزشکی اهمیت زیادی دارد به ویژه در

(۵). احساس غرور و تکبر بی‌جا باعث بی‌اعتنایی طبیب به وظیفه انسانیش یعنی کمال توجه به بیمار می‌شود. از طرفی باعث کاهش اطمینان بیمار نسبت به پزشک شده و در معالجه او اختلال ایجاد می‌کند (۱۲).

و بالاخره آخرین ویژگی یک پزشک خوب از دیدگاه بیماران، اعتماد^{۱۵} است. اعتمادی که مردم به پزشکان دارند ناشی از عملکرد آنهاست. اگر در عملکرد آنها تقوی، علم و دانش، مهارت، دلسوزی، احساس مسئولیت و وظیفه‌شناسی، اخلاق و رفتار خوب و توأم با احترام ببینند به آنها اعتماد خواهند کرد و حضرت امام صادق (ع) می‌فرماید: پزشک باید علاوه بر آگاهی و دانش مورد اعتماد بیماران باشد (۱۷).

نتیجه‌گیری

این مطالعه نشان می‌دهد مهمترین صفت یک پزشک خوب از دیدگاه بیماران حتی قبل از سطح علمی و مهارت بالا اخلاق نیکو و برخورد خوب می‌باشد. بنابراین، باید به اخلاق، اخلاق پزشکی و پزشکان با اخلاق در آموزش پزشکی توجه بیشتری شود. علاوه بر تبیین صحیح و کامل مبانی و اصول اخلاق پزشکی، باید پزشکان الگو در این زمینه به دانشجویان معرفی گردند و با افزایش علم آموزی و تجربه و رعایت اصول حرفه‌ای و اخلاق کریمه بتوانند به مسئولیت سنگین خود به خوبی پرداخته و باعث بهبود و افزایش سطح سلامتی جسم و روان در جامعه گردند.

واژه‌نامه

1. Humanness	انسانیت
2. Competence	کارایی
3. Accuracy	دقت
دخالت دادن بیماران در تصمیم‌گیری	
4. Patient involvement in decision	
5. Patience	شکیبایی
6. Physical care	مراقبت پزشکی
7. Professional skill	مهارت حرفه‌ای
8. Optimism	خوش بینی

درستکاری و حقیقت‌گویی صفت بعدی بود. اساس پزشکی بر ارتباط صادقانه بین پزشک و بیمار و درستکاری استوار است. پزشک بر اساس احترامی که به عنوان انسان برای بیمار خود قایل است باید حقایق را برای او بازگو کند. بیمار حق دارد از اطلاعات مهمی که پزشک در مورد آنها می‌داند با خبر باشد (۱۸ و ۲۳).

ویژگی بعدی ظاهر مناسب و تمیز بود. لباس سفید و تمیز طبیب باعث شکفتگی بیمار می‌گردد (۲۴). در بعضی کشورها در دانشکده‌های پزشکی و بیمارستان‌ها کد پوشش^{۱۲} و ظاهر حرفه‌ای تدوین نموده اند. بنظر می‌رسد دانشکده‌های پزشکی ما نقش بسیار کم رنگی در آموزش دانشجویان در زمینه رعایت نحوه پوشش حرفه‌ای داشته‌اند و باید در این زمینه قوانین شفاف و روشن وضع گردیده و به دانشجویان ابلاغ گردد (۲۴).

در دسترس بودن پزشک از ویژگی‌های دیگر است. در یکی از بندهای حقوق بیماران نیز به آن توجه شده است و بیان شده که بیمار باید از نحوه دسترسی به پزشک و اعضای گروه پزشکی در طول درمان بیماری اطلاع داشته باشد (۱۸).

صفت بعدی راز داری^{۱۳} و امانتداری است. این اصل اخلاقی به شغل شریف پزشکی اختصاص ندارد بلکه تمام افراد باید آنرا رعایت کنند. در تعالیم اسلام بر کتمان سر تأکید شده است (۳). در برخی از آثار قدما پزشک را با عبارت پنهان‌کننده رازها خوانده‌اند (۱۴). پیامبر (ص) می‌فرماید: "راز برادر مسلمان خود را به دیگران بازگو کردن خیانت است". این ویژگی اخلاقی در مورد پزشکان به خاطر شغل‌شان از اهمیت بیشتری برخوردار است و بیمار در صورتی که اعتماد داشته باشد اسرارش نزد پزشک حفظ خواهد شد با اطمینان کامل آنچه را که در معالجه و مداوای او ممکن است دخالت داشته باشد بیان می‌کند. در پندنامه اهوازی، سوگند نامه‌های پزشکی و منشور حقوق بیماران نیز به این امر تأکید شده است (۱۴ و ۱۹).

از صفات دیگر فروتنی^{۱۴} و متواضع بودن است. در مورد تواضع و فروتنی از پیشوا یان دینی ما دستورات زیادی وارد شده است. پیامبر خدا (ص) می‌فرماید: هر که برای خدا فروتنی کند خدایش رفعت دهد و هر که تکبر کند خدا او را پست کند (۱۲). حضرت علی (ع) در این مورد می‌فرماید: راس علم فروتنی است

10. Schattner A, Rudin D, Jellin N.(2004). Good physicians from the perspective of their patients. BMC Health Serv Res; 4(1): 26.

۱۱. محمدی ری شهری محمد. (۱۳۹۰). میزان الحکمه. قم: سازمان چاپ و نشر دارالحديث. ص. ۴۱۷-۴۱۹.

۱۲. ابوالقاسم پاینده. (۱۳۲۴). نهج الفصاحه. فرید تنکابنی مرتضی. (۱۳۸۱). تهران: دفتر نشر فرهنگ اسلامی. ص. ۲۵۵.

۱۳. آیه الله مشکینی. (۱۳۸۰). درسهای اخلاق. فیض علیرضا. (۱۳۸۰). قم: انتشارات پارسایان. ص. ۱۶۸-۱۷۱.

۱۴. سبحانی جعفر. (۱۳۷۳). پزشک و پزشکی در اسلام، اخلاق پزشکی در آئینه اسلام. تهران: مرکز مطالعات و تحقیقات اخلاق پزشکی. ص. ۳۹-۵۷.

۱۵. فرهود داریوش. (۱۳۹۱). منشور اخلاقی سلامت، ده آیین پزشکی در حرمت پزشک، منزلت بیمار، سلامت جامعه. فصلنامه اخلاق در علوم و فناوری؛ ۷(۱): ۵-۱.

۱۶. آیت الله امینی ابراهیم. (۱۳۸۷). مسئولیت‌های فقهی و اخلاق پزشکی. تهران: دومین کنگره بین المللی اخلاق پزشکی ایران.

۱۷. اصفهانی محمد مهدی. (۱۳۶۹). وظیفه پزشک در قبال آتیه بیمار. تهران: دبیرخانه شورای آموزش پزشکی. ص. ۱۳۱-۱۴۳.

۱۸. پارساپور علیرضا، باقری علیرضا، لاریجانی باقر. (۱۳۸۸). منشور حقوق بیمار. مجله ایرانی اخلاق و تاریخ پزشکی؛ ۳(۱): ۳۹-۴۷.

۱۹. وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی. (۱۳۷۰). اخلاق پزشکی به انضمام مختصری از تاریخ پزشکی. تهران: انتشارات وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی. ص. ۱۴۴-۱۴۵.

۲۰. رضوی سید جواد. (۱۳۸۹). برگزیده ای از اصول کافی. قم: بنی الزهرا. ص. ۲۹۰-۲۹۱.

۲۱. هارچی اون، ساندرز کریستین، دیکسون دیوید. (۱۹۸۱). مهارت‌های اجتماعی در ارتباطات میان فردی. بیگی خشایار، فیروزبخت مهرداد. (۱۳۸۲). تهران: انتشارات رشد. ص. ۲۱۵-۲۳۹.

22. Silverman J, Kurtz S, Draper J. (2006). Skills for communicating with patients. 2nd ed. oxford: Radcliffe. p.78 – 85.

9. Integrity درستی عمل

10. Responsibility احساس مسئولیت

11. Duty وظیفه شناسی

12. Code of dress کد پوشش

13. Confidentiality رازداری

14. Humility فروتنی

15. Trust اعتماد

منابع

۱. حسن زاده آملی حسن. (۱۳۷۳). اخلاق پزشکی و تشریح از نظر علمای اسلامی. تهران: مرکز مطالعات و تحقیقات اخلاق پزشکی. ص. ۳۹-۵۷.

۲. آیت الله امینی ابراهیم. (۱۳۷۳). ارزش پزشک و مسئولیت سنگین او، اخلاق پزشکی در آئینه اسلام. تهران: مرکز مطالعات و تحقیقات اخلاق پزشکی. ص. ۱-۵.

۳. ابن منظور محمد بن مكرم. (۱۴۱۴ هـ.ق). لسان العرب. چاپ سوم. بیروت: دار صادر. ص. ۵۵۳.

۴. محمدی ری شهری محمد. (۱۳۸۴). دانشنامه احادیث پزشکی. قم: مرکز تحقیقات دارالحديث. ص. ۶۰.

۵. لاریجانی باقر. (۱۳۸۳). پزشک و ملاحظات اخلاقی. تهران: برای فردا. ص. ۱۲۰.

۶. جعفری فرهاد، علیزاده فاطمه، سیدمرتضی سعید. (۱۳۹۰). خصوصیات ظاهری و رفتاری پزشک از دیدگاه طب سنتی ایران. طب و تزکیه؛ ۲۰(۳ و ۴): ۱۷-۲۳.

7. Wensing M, Jung J, Mainz J, Olesen F, Grol R. (1998). A systematic review of the literature on patient priorities for general practice care. Part 1: Description of the research domain. Social Science and Medicine; 47:1573-1588.

۸. زالی محمد رضا. (۱۳۷۷). مبانی نوین ارتباط پزشک و بیمار. چاپ اول. تهران: فرهنگستان علوم پزشکی جمهوری اسلامی ایران. ص. ۵۲۲-۵۲۳.

9. Carroll L, Sullivan FM, Colledge M. (1998). Good health care: patient and professional perspectives; 48: 1507-1508.

۲۳. علی جوادی محمد، عباسی محمود، ضیایی حسین. (۱۳۸۶). اخلاق پزشکی و انتظار بیمار از پزشک. تهران: موسسه فرهنگی حقوقی سینا. ص. ۱۱۴.
۲۴. محمدی منصوره، صدیق پور لیلا. (۱۳۸۷). ظاهر حرفه ای و کد پوشش در دانشکده‌های پزشکی ایران. تهران : دومین کنگره بین المللی اخلاق پزشکی ایران.